

NIEUWSBRIEF NO. 41

Maart 2005

Stichting
Werkgroep
Florakartering
Drenthe

Secretariaat:
Hester Heinemeijer
Anserweg 8
7975 PB Uffelte
(0521)351057

FLORON-coördinator:
Ben Hoentjen
Felland 50
9755 TC Onnen
(050)4061990 (thuis)
(0592)365509 (werk)
email: benhntjn@amazed.nl

In deze Nieuwsbrief	blz
Van de redactie	1
Uit het WFD-bestuur	2
In memoriam Stoffer Westerbrink	3
Excursies WFD 2004	3
Afslag Meppel-Noord en de Oosterboer op herhaling	4
WFD-meetnet: korte terugblik op de eerste drie jaar en start veldseizoen 2005	11
Ondergedoken moerasscherm (<i>Apium inundatum</i>) in het Eexterveld	16
FLORON-project Bedreigde soorten	19
Vegetatieve herkenning van Veenbloembies	22
Nieuws van FLORON	24
Al op de bres voor de Jeneverbes?	25
Samenstelling WFD bestuur per januari 2005	27

Van de redactie

Nog nauwelijks een maand geleden legde een dikke sneeuwlaag ook in Drenthe het dagelijkse leven even bijna helemaal plat. Nu, op de eerste mooie dagen van april, lijkt buiten de achterstand door de verlate speldenprik van de winter alweer ingehaald. De voorjaarsflora bloeit al uitbundig en ook veel andere soorten zijn alweer goed herkenbaar: het nieuwe veldseizoen is duidelijk begonnen. In deze Nieuwsbrief vindt u dan ook weer alle informatie over de verschillende inventarisatieprojecten (WFD-meetnet, FLORON Bedreigde soorten- project) en het WFD-excursieprogramma. Peter Venema doet verslag van de onthullende (of onthutsende...) resultaten van zijn intensieve inventarisatie in een meethok bij Meppel, dat ook op de floristendag in Orvelte de nodige discussie losmaakte. Bert Blok vond in de herfst van 2003 mogelijk Ondergedoken moerasscherm (*Apium inundatum*) op het Eexterveld en dat bleek in 2004 echt te kloppen. Ook wijdt hij een korte bijdrage aan de niet correcte beschrijving van de kenmerken van Veenbloembies (*Scheuchzeria palustris*), waardoor deze uiterst zeldzame soort soms mogelijk niet wordt herkend. Siny Becker en Jennie Hendriks hebben ingestemd met het verzoek van de redactie het door hen geschreven In Memoriam bij het overlijden van Stoffer Westerbrink, eerder verschenen in het mededelingenblad van KNNV-Groningen, in deze Nieuwsbrief op te mogen nemen. In de periode van het veldwerk voor de Atlas van de Drentse flora zijn heel wat WFD-medewerkers met Stoffer op excursie geweest. Samen met Siny en Jennie leverde hij een belangrijke bijdrage aan de gegevens voor de atlas.

Tenslotte kunnen we melden dat deze Nieuwsbrief, net als een fotoverslag van de dag in Orvelte en de daar gehouden presentaties, vanaf begin april bekeken kunnen worden op www.wfdrenthe.nl, de nieuwe naam voor de webstek van de WFD (de oude blijft overigens ook geldig).

Tot ziens op een van de WFD-excursies!

Ben Hoentjen
Bert Blok (opmaak)

Uit het WFD-bestuur

De taakverdeling binnen het WFD-bestuur is in januari 2005 gewijzigd. Yzaak de Vries heeft het penningmeesterschap overgenomen van Jan van Ginkel. Elders in deze nieuwsbrief vindt u de actuele samenstelling van het WFD-bestuur.

De gewijzigde provinciale subsidieverordening was mede aanleiding eens kritisch naar de financiële situatie van de werkgroep te kijken, ook op wat langere termijn. De WFD ontvangt jaarlijks een waarderingssubsidie van de provincie Drenthe van ongeveer € 700. Daarnaast zijn er geen inkomsten. Omdat het maken en verzenden van de Nieuwsbrief een flinke kostenpost is, is besloten alle ontvangers te vragen ook in de toekomst prijs te stellen op toezending. Daarom wordt iedereen verzocht via het antwoordstrookje achter in deze nieuwsbrief te laten weten of men de nieuwsbrief ook in de toekomst wil blijven ontvangen, zo mogelijk per e-mail (als pdf-bestand). Alvast bedankt voor uw medewerking!

WFD-medewerkers die dit al in Orvelte hebben laten weten hoeven dit natuurlijk niet opnieuw te doen. Het bestuur is de Orvelte-gangers overigens zeer erkentelijk voor de vrijwillige bijdrage die in de collectiedoos bleek te zitten: € 78,85. Heel erg bedankt!

In memoriam Stoffer Westerbrink

Siny Becker en Jennie Hendriks

Op 18 oktober 2004 overleed na een ernstige ziekte Stoffer Westerbrink, voor velen in onze afdeling een goede bekende. Hij leidde vaak excursies, die uitstekend werden voorbereid. Hij wist de mooiste plekjes uit te zoeken. Z'n vogelkennis was groot.

Ongeveer 17 jaar geleden gingen Stoffer, Jan Bolt en wij-beiden met al of niet vervroegde VUT. We besloten onze tijd nuttig te besteden. Met z'n vieren trokken we er elke vrijdag op uit om te inventariseren, eerst voor de Florakartering Drenthe, later voor Floron. Wekelijks een lange dag in het veld!! In herfst en winter vonden we het jammer om te stoppen en wierpen we ons op mossen, paddestoelen, vogels, landschappen.

Helaas moesten we in 1999 onze Jan missen . . .

Gedrieën gingen we dóór; Stoffer was erg precies en belde vaak 's avonds nog om met ons te overleggen of we echt wel goed hadden gekeken naar een bepaalde moeilijke plant.

En 's winters wist Stoffer altijd wel een mooi gebied te noemen om te bewandelen. We waren wel bevoorrecht met zo'n privé-excursieleider!!

In maart 2002 openbaarde zich een ernstige ziekte. Wij hielden Stoffer op de hoogte en omgekeerd was hij altijd belangstellend naar onze bijzondere belevenissen. Na een héél moeilijke tijd leek het er op dat hij de ziekte te boven kwam. Hij wandelde weer eens mee en we stonden versteld over wat hij weer presteerde. Inventariseren viel hem zwaar, maar ook nu bleef de interesse!

Onlangs sloeg de ziekte in alle hevigheid toe en jammer genoeg moesten wij hem loslaten.

We hadden nog vaak en lang telefonisch contact; in 't laatst met Tiny, de vriendin van Stoffer, die hem met vrienden geweldig heeft begeleid.

We wensen Tiny veel sterkte toe en ook wij zullen ons Stoffer blijven herinneren als een zachtmoedig mens en een trouwe vriend.

Excursies Werkgroep Florakartering Drenthe/ FLORON-district 5 Drenthe in 2005.

Nadere inlichtingen over de excursie en voor maken van afspraken over vervoer naar het vertrekpunt: Hester Heinemeijer (0521-351057) of Ben Hoentjen (050 – 4061990 (thuis) / 0592-365509 (werk) / per e-mail benhntjn@amazed.nl). Aanvang excursies: 10.00 uur.

Zaterdag 21 mei 2005

Stroomdal Drentse Aa in de driehoek Taarlo, Gasteren en De Vijftig Bunder.

Vertrek: 10 uur, Café-restaurant De Drentsche Aa, Ruitersweg 2 in Schipborg (050-4091672).

Zaterdag 11 juni 2005

Havelte en omstreken.

Vertrek vanaf 10 uur bij Hester Heinemeijer, Landgoed Rheebruggen, Anserweg 8 in Uffelte.

Zaterdag 9 juli 2005

Bongveen / Grote Masloot (omgeving Bunne/Donderen) o.a. vastleggen uitgangssituatie met oog op uitvoering natuurontwikkelingsprojecten Het Drentse Landschap

Vertrek: 10 uur bij Café Onder de Linden, Brink 4 (vlak bij de kerk) in Vries (0592-541224)

Zaterdag 10 september 2005

Jeneverbessen in De Dennen bij Schoonlo: op zoek naar jonge exemplaren.

Vertrek: 10 uur bij Café-restaurant Hegeman, Hoofdstraat 16, Schoonlo (0592-501268).

Afslag Meppel-Noord en de Oosterboer op herhaling

Peter Venema

Als vervolg op mijn inventarisatie van de Oosterboer in 2003 (Venema 2004) heb ik in 2004 voor het florameetnet het km-hok Meppel-Noord (210-524) onder de loep genomen. Daarnaast heb ik in de Oosterboer (211-523) aanvullend de voorjaarssoorten onderzocht die vorig jaar door de late start van mijn veldwerk waren gemist. In beide hokken heb ik nu ruim boven de 500 soorten planten gevonden. In dit artikel ga ik met name wat dieper in op methodische aspecten en bevindingen bij de inventarisatie van zo'n km-hok.

Het verbluffende resultaat van de Oosterboer uit 2003 heb ik dit voorjaar nog verder aangescherpt: naar 575 soorten!

Daaronder een aantal dat ik vorig jaar al verwachtte: Kruiptje en Deens lepelblad bijvoorbeeld. Maar ook nog enkele soorten die uit de jaren '80 bekend waren en die ik vorig jaar niet had gevonden: Stijf barbarakruid en Tweerijige zegge. Van de laatste was ik vorig jaar vrij zeker dat ik alle potentiële groeiplaatsen voldoende had bezocht en dat deze soort dus als verdwenen moest worden beschouwd. De les voor mij is: denk niet te snel dat een soort niet meer in het hok groeit. Uiteindelijk zijn er nu nog maar zes soorten (3,2%) met de status "waarschijnlijk verdwenen" in de Oosterboer overgebleven. Dit verlies valt in het niet bij de enorme toename van het aantal andere soorten. Er zijn nu ruim drie keer zoveel soorten planten gevonden als in de jaren '80. Daaronder nu maar liefst 21 soorten van de Rode lijst (56 groeiplaatsen genoteerd) en 39 aandachtsoorten (296 groeiplaatsen). Uit het verleden was maar één soort van de Rode lijst uit dit km-hok bekend! Als je puur kijkt naar de botanische soortenrijkdom van een wijk als de Oosterboer zou ik pleiten voor een vérgaande verstedelijking van het Drentse platteland.

Dan de afslag Meppel-Noord (210-524). Het is een km-hok vol met infrastructuur. Centraal in dit hok ligt de autosnelweg A32 met op- en afritten van de afslag Meppel-Noord. Daarnaast liggen hier de provinciale autoweg N375, de ontsluitingsweg Meppel-Ruinerwold en de spoorlijnen van Meppel naar Steenwijk en naar Hoogeveen. De natuurlijke infrastructuur wordt vooral gevormd door de beekloop van de Wold Aa.

Volgens de Atlas van de Drentse Flora waren 252 soorten uit dit km-hok bekend. Met mijn ervaring uit de Oosterboer in 2003 verwachtte ik voor dit nieuwe hok wel boven de 300 soorten uit te zullen komen. Het resultaat is -naar Drentse begrippen- weer uitmuntend: 537 soorten! Daaronder zijn 39 aandachtsoorten en 9 Rode-lijstsoorten. Van die Rode lijst denk ik dat een "nieuwe" soort als de Noordse zegge in het verleden over het hoofd is gezien. Ik vond deze in 2004 op 12 verschillende groeiplaatsen binnen het km-hok met tientallen exemplaren. Ook de Rietorchis is niet al te zeldzaam en groeit op tenminste 5 verschillende plaatsen. Van de aandachtsoorten zijn Moerasspirea, Grote kattestaart, Echte koekoeksbloem, Kikkerbeet, Pijlkruid, Gele plomp, Waterviolier, Egelboterbloem, Dotterbloem, Grote wederik en Grote pimpernel het meest algemeen verspreid. Uit deze soortenlijst blijkt dat het hok nog steeds veel beekdalsoorten kent. In totaal heb ik 32 groeiplaatsen van Rode-lijstsoorten vastgelegd en 648 groeiplaatsen van aandachtsoorten.

Evenals in de Oosterboer, vond ik in dit hok ook weer enkele mogelijk nieuwe soorten voor Drenthe, bijvoorbeeld Valse akkerkers (*Rorippa x amoracioides*), Stekelkamgras (*Cynosurus echinatus*) en Zilverwilg (*Elaeagnus commutata*). Zeker bijzonder is de vondst van *Amsinckia lycopsoides*, een soort die voor zover bekend na 1984 niet meer is gevonden in Nederland (Vermeulen 1997).

Van de 252 soorten uit het verleden heb ik er in 2004 maar 7 (2,7%) niet teruggevonden. Voor een soort als Moeraszoutgras is het natuurlijk wel zoeken naar een speld in een hooiberg als je niet weet waar deze in het verleden is gevonden.

Om bij een toekomstige herhaling van het onderzoek in dit km-hok met wat meer zekerheid te kunnen zeggen of soorten zijn verdwenen heb ik in 2004 van alle soorten mijn waarnemingen per hectare vastgelegd. Ik heb dus van elke hectare in het hok een soortenlijst gemaakt met daarbij per soort een aanduiding van de groeiplaatsen (IPI-code) en aantalsklasse. In totaal heb ik meer dan 11.800 plantenwaarnemingen uit dit km-hok per hectare vastgelegd. Gemiddeld vond ik per hectare ruim 118 soorten. De beste hectare bood plaats aan maar liefst 207 verschillende soorten planten. Dat is op een stukje van 100 x 100 meter al meer dan het gemiddelde voor een compleet Drents km-hok!

Het aardige van deze manier van noteren is dat je achteraf kunt nagaan in hoeverre het noodzakelijk is/was om dit gebied helemaal gebiedsdekkend te onderzoeken om alle mogelijke soorten te vinden. Van de complete soortenlijst zijn 86 soorten zo algemeen dat ik ze in meer dan de helft van alle ha-hokken vond. Ruim 180 soorten vond ik in meer dan een kwart van alle ha-hokken. Dat zijn planten die je in dit gebied bijna niet kunt missen. Daarvoor hoeft je zo'n km-hok niet compleet uit te kammen. Aan de andere kant zijn er 89 soorten die telkens maar in één hectare zijn aangetroffen (verdeeld over 43 verschillende ha-hokken). Als je één van deze 43 ha-

hokken niet onderzocht mis je dus al één of meer soorten in het gehele km-hok. Voegen we daarbij de (40) soorten die in twee ha-hokken zijn gevonden dan moeten in totaal al 62 ha-hokken zijn bekeken. En zo gaat het door. Achteraf beschouwd blijkt dat ongeveer éénderde van de ha-hokken géén soorten toevoegt aan wat al in de andere ha-hokken is gevonden.

De conclusie is duidelijk: voor een bij benadering volledige soortenlijst van dit km-hok is een gebiedsdekkend onderzoek van alle biotopen in alle hectares van het hok noodzakelijk. Daar komt het seizoensaspect nog bij. Bij één bezoekronde mis je op elke plaats wel een aantal soorten planten. Tabel 1 geeft een overzicht van mijn inventarisatie-inspanning en het aantal gevonden soorten. Bij de tabel moet ik aantekenen dat de bezoeken in september en oktober geen reguliere inventarisaties waren maar sterk soortgericht door het nalopen van planten die vroeger in het seizoen nog niet goed gedetermineerd konden worden

Tabel 1. Aantal bezochte ha-hokken per maand en aantal gevonden soorten in km-hok 210-524 in 2004.

maand	N ha-hokken bezocht	cumulatief N ha-hokken	N nieuwe srt/maand	cumulatief N soorten
februari	41	41	53	53
maart	80	84	52	105
april	74	96	141	246
mei	72	97	137	383
juni	85	100	88	471
juli	74	100	36	507
augustus	55	100	9	516
september	70	100	11	527
oktober	79	100	10	537

Uit de tabel blijkt dat eind april al nagenoeg alle ha-hokken tenminste één keer door mij waren bezocht. Als ik toen was gestopt, zeg maar na één uitgebreide voorjaarsronde, dan was de teller op 246 soorten blijven staan. In elke maand daarop zijn er vervolgens nog nieuwe soorten bijgekomen. Ook na eind juni, toen veel ha-hokken al 2 of 3 keer waren bezocht, leverde elk nieuwe bezoek nog weer nieuwe soorten op. Zelfs in oktober vond ik nog meerdere nieuwe soorten voor dit km-hok (o.a. Kale Vrouwenmantel, Salomonszegel en Waterpostelein) terwijl mijn inventarisatiewerk gevoelsmatig al behoorlijk uitputtend was geweest.

km 210-524

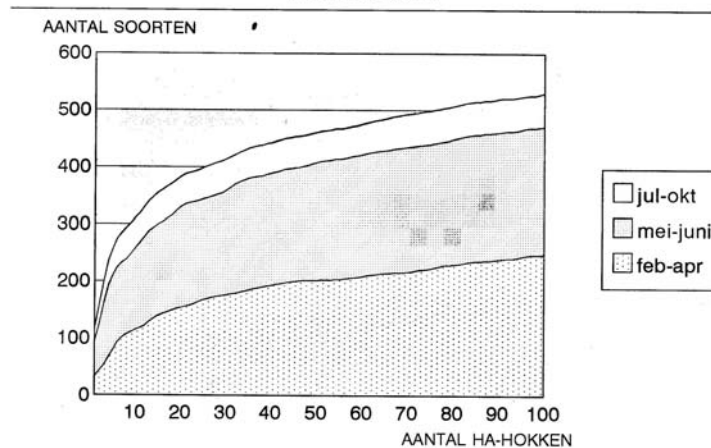

Fig 1: Cumulatieve soorten aantallen in 3 rondes.

Om te illustreren in welke mate verschillende bezoekrondes bijdragen aan het totale aantal gevonden soorten heb ik het lopend gemiddelde berekend uit vier volstrekt willekeurige reeksen van soortenlijsten per hectare (figuur 1). In de figuur heb ik drie bezoekperiodes onderscheiden: een vroege voorjaarsronde, een voorjaarsronde en een (na-)zomerronde. In elk van deze periodes is het km-hok (nagenoeg) compleet onderzocht. Als we naar het totaal van de drie rondes kijken dan blijkt na een aanvankelijk zeer sterke toename van de soortenlijst, geleidelijk een afvlakking plaats te vinden. Na zes hectares is al de helft van alle soorten gevonden en na 26 ha staat de soortenlijst al op driekwart. Pas nadat ruim 60 ha is onderzocht is 90% van de soorten gevonden en voor de laatste 10% van de soorten moeten uiteindelijk nog bijna 40 ha-hokken worden uitgekamd. De soortenlijst blijft groeien met elke toegevoegde hectare. Dat is het totaalbeeld. Per

bezoekronde zijn er wel grote verschillen. De (vroeg) voorjaarsronde, met in totaal 246 soorten, heeft na ongeveer 80 ha-hokken 90% van die soorten binnen. De (late) voorjaarsronde, met in totaal 225 soorten, heeft na ongeveer 50 ha-hokken 90% van deze soorten binnen. De (na-)zomerronde, met in totaal 66 soorten, bereikt al na gemiddeld 8 ha-hokken die 90%.

Als een bij benadering volledige inventarisatie niet het doel is, dan kan veel tijd worden bespaard door de 2e en vooral de 3e inventarisatieronde flink in te perken.

Dat een "volledig" onderzoek aanzienlijk meer tijd kost dan de WFD/Floron-handleiding als leidraad geeft is natuurlijk duidelijk. Ik heb in dit hok in 2004 gemiddeld vijf uur per week geïnventariseerd (vanaf half februari). In totaal zijn het meer dan 175 uur veldwerk geworden. In afstand uitgedrukt heb ik ongeveer 135 km binnen dit hok afgelopen. Ik heb berekend hoeveel soorten ik bij benadering zou hebben gevonden als ik uitga van 2 bezoeken van 8 uur (min of meer volgens Floron advies). Daaruit blijkt dat ik 30-40% minder soorten in dit km-hok zou hebben gevonden. Het gaat dan om 160-215 soorten minder! Dat zijn toch behoorlijk veel. Maar dit percentage komt goed overeen met de schatting van gemiddelde (on-)volledigheid van de km-hokken in de Atlas van de Drentse Flora.

De effectiviteit van de tijdsbesteding, uitgedrukt in percentage nieuwe soorten per totaal genoteerde aantal waarnemingen, neemt in de loop van het seizoen wel sterk af. Dit blijkt al uit tabel 1 (vergelijk maar het resultaat van 74 onderzochte ha-hokken in april en juli met resp. 140 en 36 nieuwe soorten). De laatste nieuwe soorten kosten verhoudingsgewijs wel tien keer zoveel inventarisatie-inspanning als de eerste. Dit zal niemand verbazen.

Mijn bevindingen komen goed overeen met die van Bremer (1997) die op grond van onderzoek in Overijssel concludeerde dat wanneer een hok volledig moet worden gedaan, niet alleen alle typen biotopen moeten worden bezocht, maar daarbinnen ook de maximale af te leggen afstand. Een bijzondere complicatie waar Bremer (1997) ook op wijst is dat veel floristen zich beperken tot de openbaar te betreden gedeelten binnen een km-hok. In dat geval was ik in Meppel-Noord niet zo ver gekomen met een behoorlijke oppervlakte aan autosnelweg, spoorbaan en particulier agrarisch gebied.

In de Atlas van de Drentse Flora is een grafiekje opgenomen (fig 2.4) met het aantal plantensoorten per km-hok. Het grootste aantal soorten (415) in één hok lijkt voor de meeste hokken in Drenthe onbereikbaar ver weg te liggen. De meer dan 500 soorten in de beide hokken die ik in de afgelopen twee jaar heb onderzocht wekken de schijn van zeer uitzonderlijke situaties voor Drenthe. Daar geloof ik niet zo in. Ik ben er van overtuigd geraakt dat het mogelijk is om in alle km-hokken in en om Meppel ruim boven de 300 soorten te kunnen vinden, en in heel wat hokken meer dan 400 soorten. Het vergt alleen, zoals hierboven is beschreven, een behoorlijke tijdsinvestering en een flink stuk sjouwen langs alle denkbare groeiplaatsen.

Nog bruikbaar voor het meetnet?

Mijn inventarisaties van de Oosterboer en Meppel-Noord zijn in eerste aanzet gestart ten behoeve van het florameetnet Drenthe. Het overweldigende resultaat van beide blokken vergelijken met de gegevens uit het verleden is een vergelijking van appels en peren. Van een groot aantal nieuwe soorten is het onwaarschijnlijk dat ze echt nieuw zijn. Vooral bij houtige gewassen levert de omvang van verschillende bomen al het bewijs voor een veel langer voorkomen. Als soorten bij een intensief onderzoek als in deze blokken niet zijn gevonden, geeft dit mogelijk wel een indicatie over de achteruitgang. Maar ook op dat punt heb ik geleerd van de "herontdekking" van Tweerijige zegge in de Oosterboer. Soms heb je gewoon pech dat een groeiplaats van een bepaalde soort pal voor je bezoek is gemaaid. Op de schaal van het hok zelf bekeken zegt dit onderzoek praktisch niets over een toename of afname van soorten. Als deze hokken over pakweg 10 jaar opnieuw strikt volgens Floron-richtlijnen zouden worden onderzocht voorspel ik nu al een "dramatische" afname van het aantal soorten.

Voor een florameetnet zijn de gegevens waarschijnlijk wel bruikbaar als ze middelen met een groot aantal andere km-hokken. Ik ben wel erg benieuwd naar een wetenschappelijk/statistische onderbouwing van het km-hokken meetnet. Want zoals uit mijn inventarisaties blijkt, is de factor toeval erg groot is bij het meer globaal inventariseren volgens de handleiding van dit project. Voor veel schaarse of onopvallende soorten zal die toevalfactor zo groot zijn dat ze op voorhand waarschijnlijk geen betrouwbare informatie kunnen leveren over een toe- of afname. Ook uit onderzoek van De Koning (1991 a,b, zie ook in Atlas van de Drentse Flora) bleek al dat zelfs ervaren waarnemers binnen één km-hok op één datum gemiddeld 30% van alle gevonden plantensoorten misten. De conclusies van De Koning (1991 b) kan ik op grond van mijn eigen inventarisaties in Meppel ook volledig onderschrijven. Als de marges in trefkansen zo groot zijn is er nog heel wat werk aan de winkel voor statistici om van het km-hokken meetnet een goed onderbouwd verhaal te maken. Een andere vraag voor de WFD is hoe om te gaan met waarschijnlijke determinatiefouten in het verleden. Is er voorzien in correcties van de oude opgaven?

Tot slot: zijn mijn inventarisaties van de Oosterboer en Meppel-Noord nu volledig? Het antwoord is nee. In beide hokken groeien zonder twijfel nog meer soorten planten. Maar omdat je nu eenmaal

niet elke vierkante meter kunt onderzoeken zullen er altijd planten aan de aandacht ontsnappen. Het zij zo.

Dankwoord

Van Rijkswaterstaat ontving ik een ontheffing om de bermen en taluds van de autosnelweg A32 voor dit onderzoek te mogen betreden. Deze ontheffing was essentieel om legaal een flink deel van het km-hok te kunnen onderzoeken, waarvoor mijn dank.

Literatuur

- Bremer P. 1997. Over de volledigheid van de inventarisatie van een kilometerhok. *Gorteria* 23: 144-154.
- De Koning 1991a. Verslag van de WFD-excursie van 19 mei 1990. WFD-nieuwsbrief no 19.
- De Koning 1991b. Verslag van de WFD-excursie van 19 mei 1990 (vervolg). WFD-nieuwsbrief no 20.
- Venema P. 2004. Oosterboer klopt de Drentse Aa. WFD-Nieuwsbrief 40: 14-18.
- Vermeulen J. 1997. *Amsinckia* (Boraginaceae) in Nederland. *Gorteria* 23: 1-5.
- Werkgroep Florakartering Drenthe 1999. Atlas van de Drentse Flora. Schuyt & Co. Haarlem.

Naschrift van de redactie:

Peter Venema heeft op de Drentse floristendag van 26 januari jl bovenstaande artikel in de vorm van een lezing gepresenteerd. Omdat Peter Venema, nog niet helemaal hersteld van een flinke griep, spoedig na zijn lezing weer naar Meppel afreisde, was het niet mogelijk nadien met hem in discussie te gaan. En dat was jammer omdat zijn ,op zich zeer bewonderenswaardige, wetenschappelijke aanpak een km-hok uit te kammen, ook de nodige vragen op riep. Ruud de Koning heeft uit de tijdens de pauze opgevangen reacties twee dringende vragen voor Peter gestedilleerd. Hieronder volgen zijn antwoorden daarop.

In hoeverre is resultaat van Meppel representatief voor Drenthe?

Antwoord: In absolute zin (aantal soorten) zul je het resultaat uit Meppel niet overal kunnen halen. De twee hokken in Meppel hebben een hoge variatie van biotopen, kwel, bodemtypen en grondgebruik. Ik denk niet dat ik in de Veenkoloniën met dezelfde aanpak ook zoveel soorten zou vinden.

In relatief opzicht kan je wel overal dit resultaat halen. De kern van mijn betoog is namelijk dat er in elk hok ongeveer de helft van alle soorten algemeen tot zeer algemeen verspreid zijn (daarvan wordt wel 60-95% gevonden) maar dat de andere helft vrij algemeen tot zeer zeldzaam is (daarvan wordt maximaal ongeveer een kwart gevonden). Uiterst intensief onderzoek in een Veenkoloniaal hok zal dus vast geen 400-500 soorten opleveren, maar gemiddeld wel een verdubbeling van de soortenlijst ten opzichte van een standaard onderzoek volgens de huidige richtlijnen.

Zijn veel bijzondere soorten in Meppel niet aangeplant of verwilderd?

Antwoord: Voor een deel is dat vast wel zo. Ik heb vorig jaar in de WFD-nieuwsbrief ook al aangegeven dat een deel van de soortencombinatie op een vijfvertalud op inzaai wijst. Het is echter lang niet altijd mogelijk om dat te achterhalen. In verschillende biotopen (bermen, spoordijk) vond ik bijzondere soorten die zowel ingezaaid kunnen zijn als spontaan daar kunnen groeien. Vanwege de lage trefkans van zeldzame soorten biedt ook informatie uit het verleden geen zekerheid (vroeger niet gevonden dus moet zijn aangeplant/verwilderd gaat niet op).

Op het totaal van de lijst van (lokaal) bijzondere planten in mijn km-hokken is de herkomst van de planten vrijwel niet relevant. Mogelijk ingezaaide soorten omvatten maar een relatief klein deel van mijn soortenlijst en ook de Rode lijstsoorten en aandachtsoorten nemen maar een klein deel in van het totaal aan (lokaal) bijzondere planten.

In km-hok 210-524 vond ik 267 soorten planten in 1-10 hectare hokken. Dat zijn dus de lokaal meest bijzondere soorten. Van deze 267 soorten zijn er 20 aandachtsoorten en 8 Rode lijstsoorten. Van twee Rode lijstsoorten is aanplant/verwilderding waarschijnlijk.

Ik vond in km-hok 210-524 264 soorten planten in 11-100 hectare hokken. Dat zijn de lokaal meer talrijke soorten. Van deze 264 soorten zijn er 19 aandachtsoorten en één Rode lijstsoort (Noordse zegge, vast niet uitgezaaid).

Er zijn in dit hok dus ongeveer evenveel soorten zeldzaam als talrijk en ook de verdeling van aandachtsoorten over deze twee groepen is vrijwel gelijk. De Rode lijstsoorten lijken meer te neigen naar zeldzaam, maar de soortenaantallen vind ik te klein om daarover echt iets te zeggen.

WFD-meetnet: korte terugblik op de eerste drie jaar en start veldseizoen 2005.

Ben Hoentjen

Tijdens de druk bezochte Drentse floristendag in Orvelte, eind februari, heb ik samen met Ruud de Koning enkele voorlopige resultaten mogen presenteren van ons meetnet tot en met 2004. Voor deze presentatie hebben we de gegevens van 89 km-hokken, die sinds 2001 opnieuw zijn geïnventariseerd, vergeleken met die van de Atlas van de Drentse flora. Voor wie daarbij niet aanwezig was volgen hier nog even onze voorlopige conclusies:

- het gemiddeld aantal soorten per km-hok is toegenomen;
- vrijwel alle soorten van heiden en venen scoren lager dan tijdens de atlasperiode;
- van de meeste andere oecologische groepen zijn meer soorten gevonden dan in de atlasperiode, maar binnen elk van deze groepen zijn stijgers en dalers. Vaak vertonen soorten van voedselarme, schrale milieus een negatieve balans. Veel soorten gebonden aan voedselrijke standplaatsen scoren (soms veel) hoger.
- veel Rode lijst-soorten nemen af.

In tabel 1 is voor een aantal soorten de presentie in de 89 meethokken over de periode van de atlas (1970-1995) vergeleken met die in de meetnetperiode (2001-2004). Op de webstek van de WFD (www.home.zonnet.nl/florondrenthe) kan men de volledige presentatie nog eens bekijken.

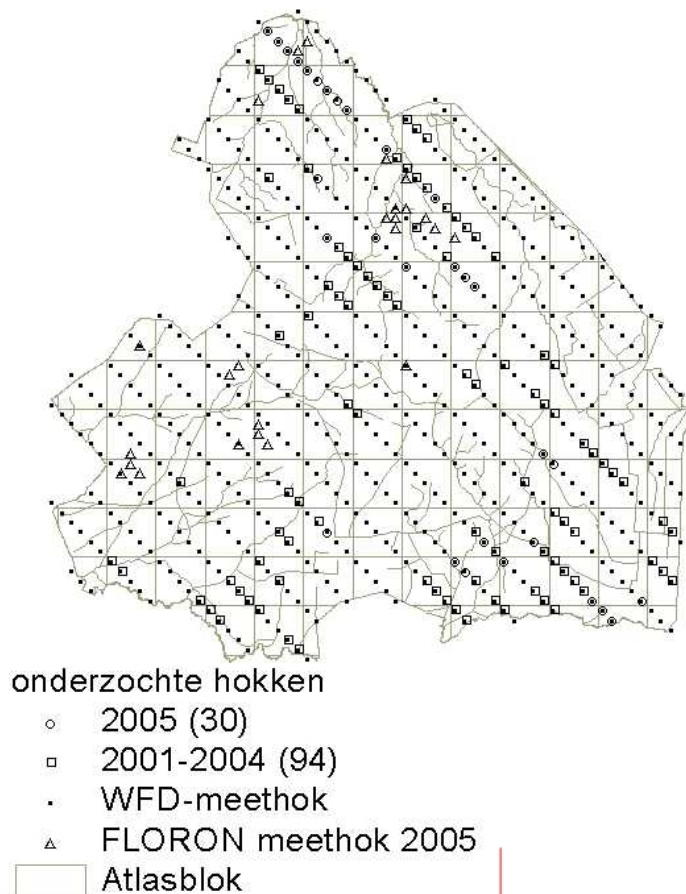
Omdat we bij de bewerking van de gegevens tegen een aantal 'zwakke plekken' van het huidige meetnet aanliepen, moeten we bij deze conclusies toch ook de nodige kanttekeningen plaatsen. Is de Atlas van de Drentse flora bijvoorbeeld wel een goede referentie voor het meetnet? In deze Atlas staat immers de verspreiding van de in Drenthe inheemse plantensoorten centraal. Dat betekent dat het voor veel soorten niet uitmaakt of er ergens een stipje mist. Als vergelijkingsbasis voor een meetnet is dat natuurlijk wel cruciaal. Dat maakt het noodzakelijk kritisch te kijken naar de geconstateerde aantalsveranderingen. Deze kunnen o.a. het gevolg zijn van verschillen in onderzoeksintensiteit: de bijdrage van Peter Venema over zijn monnikenwerk in een km-hok bij Meppel laat weer eens onverhopen zien, dat, hoe goed je ook kijkt, je bij een volgend bezoek toch weer kans hebt op een nog niet eerder gevonden soort. Verschillen in veldervaring en floristische kennis spelen daarbij ook een rol: ...die lastige grassen en zeggen.....

Om de betrouwbaarheid van het meetnet te vergroten moeten we ons dus beraden op mogelijke verbeteringen. Gezien de korte tijd voor het nieuwe veldseizoen was het niet mogelijk daarvoor nu al met heel concrete aanpassingen van de methode te komen. Voor 2005 blijft dus de in de handleiding beschreven werkwijze van kracht. Om te voorkomen dat uit een hok bekende soorten over het hoofd worden gezien, kan de lijst van volgens de atlas bekende soorten een handig hulpmiddel zijn. Wees echter wel kritisch bij het gebruik ervan, zeker als het om sterk op elkaar lijkende soorten gaat: de in de atlas vermelde Gespleten hennepnetel was misschien wel de Gewone of wellicht komen ze beide voor....

Wel is het de bedoeling dit jaar al in een aantal meethokken met een duidelijk (te) laag soortenaantal extra bezoeken ('veeg-ronden', zoals Ruud ze noemde) te brengen om de gegevens aan vullen. Dit betreft met name meethokken die tijdens een WFD-excursie maar één keer, en dan meestal ook nog onvolledig, zijn onderzocht.

Ondanks de onvolkomenheden waarmee het huidige meetnetproject behept is, zijn de hiervoor inmiddels verzamelde gegevens zeer waardevol. Grote waardering is dan ook zeker op zijn plaats voor de medewerkers die in 2004 samen 33 hokken opnieuw inventariseerden:

Paul Gelderloos, Els Heijman, Gerrie Hovinga, IVN/KNNV- plantenwerkgroep ZO-Drenthe (Tineke Geerinck, Annie Rocks, Koos Roggeveld, Ron Soenveld, Hannele Tigchelaar), KNNV-plantenwerkgroep Groningen o.l.v. Willem Stouthamer, Ali Klinkhamer, Ruud de Koning, Kina Mekkes- De Jonge, Plantenwerkgroep Zuidwolde o.l.v. Joop Verburg, Rudolf van der Schaar, Harm Tjepkema, Ferdi Uilhoorn, Peter Venema en Homme Vrieling. Vijf meethokken werden tijdens een WFD-excursie (deels) geïnventariseerd. Enkele medewerkers zijn pas in de loop van 2004 aan de slag gegaan en maken hun hokken in 2005 af.

Figuur 1: Stand van zaken van het veldwerk voor het WFD-meetnet, maart 2005.

Al 30 hokken gereserveerd voor 2005!

Inmiddels zijn er voor 2005 al 30 hokken besproken, al zal hiervan mogelijk een enkel hok pas in 2006 aan de beurt komen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de meethokken in de atlasblokken 7-52 en 12-13 (Eelder- en Peizermaden, figuur 1), die door de plantenwerkgroep van KNNV Groningen zijn geadopteerd. Deze plantenwerkgroep combineert de inventarisatie van deze hokken met de kartering van de eigendommen van Natuurmonumenten in dit gebied, onder andere met het oog op de aanwijzing als waterbergingsgebied. Ook in NO- en ZO-Drenthe, rond Assen en de omgeving van Zuidwolde en Hogeveen gaat menigeen weer voor het meetnet op stap. In zuidwest- en midden-Drenthe en in de Veenkoloniën blijft het aantal onderzochte meethokken nog wat achter. Wellicht vormen de nu ook door FLORON voor het landelijk meetnet geselecteerde hokken (met relatief veel Rode lijst-soorten!) een extra uitdaging om hier aan de slag te gaan. Het gaat om de meethokken 211-533 (Havelterberg), 213-546 (Doldersummerveld), 223-546 (Dwingelderveld-Smitsveen) en 240-544 (Elp, Oosterma).

Nieuwe medewerkers aan dit WFD-project kunnen zich bij mij aanmelden en ontvangen zo spoedig mogelijk een handleiding, een kaartje van het uitgekozen hok, een FLORON-streeplijst (naar keuze met wetenschappelijke of Nederlandse namen), nieuwe FLORON-Rode lijstformulieren en natuurlijk een overzicht van uit het hok bekende soorten. De handleiding staat op de website van de WFD (www.home.zonnet.nl/florondrenthe). Aanmelden kan ook per e-mail op benhntjn@amazed.nl.

Literatuur

- Tamis, W.L.M., R. van der Meijden, J. Runhaar, R.M. Bekker, W.A. Ozinga, B. Odé & I. Hoste, 2004: Standaardlijst van de Nederlandse flora 2003. *Gorteria* 30 (4/5): 101-196.

Tabel 1: De presentie van een aantal plantensoorten uit verschillende oecologische groepen in 89 km-hokken van het WFD-meetnet (periode 2001-2004), vergeleken met de presentie in dezelfde km-hokken op basis van de Atlas van de Drentse flora (periode 1970-1995).

Van soorten die op de Rode lijst (volgens de Standaardlijst van de Nederlandse flora 2003, Tamis e.a., 2004) zijn opgenomen is de categorie vermeld: GE = gevoelig; KW = kwetsbaar.

Verkorte aanduiding van de oecologische groep (zie voor uitgebreide beschrijving Tamis e.a., 2004): 1A: planten van voedselrijke akkers; 1C: planten van voedselarme akkers; 1F: planten van kalkrijke ruigten op droge grond; 2C: pionierplanten van matig voedselarme, vochtige grond; 3C: planten van hoge kwelders, in Drenthe 'pekeladventieven'; 4D: planten van natte ruigten; 5B: planten van natte bemeste graslanden; 6B: planten van droge, neutrale graslanden; 6D: planten van droge zure graslanden; 7A: laagveenplanten; 7C: planten van blauwgraslanden; 7D: planten van natte heiden; 7E: planten van droge heiden; 8D: struweelplanten; 9E: planten van bossen op voedselarme droge, kalkarme grond.

soort	Rode lijst 2000	oecologische groep	aantal km-hokken atlas	meetnet	verschil (%)
Witte krodde		1A	1	14	1300
Grote klaproos		1A	5	19	280
Ingesneden dovenetel		1A	7	5	-29
Eenjarige hardbloem		1C	31	11	-65
Bleke klaproos		1C	6	19	239
Kompassla		1F	1	7	600
Liggend hertshooi		2C	4	8	100
Waterpostelein		2C	29	21	-28
Hertshoornweegbree		3C	2	29	1350
Gewoon barbarakruid		4D	7	19	171
Poelruit		4D	5	2	-60
Wilde bertram		5B	40	27	-33
Rietorchis		5B	1	7	600
Jacobskruid		6B	8	65	713
Muizenoor		6B	68	53	-22
Dwergviltkruid	GE	6D	6	10	67
Zandblauwtje		6D	27	22	-19
Wateraardbei	GE	7A	26	15	-42
Moerasviooltje		7A	23	13	-43
Schildereprijs		7A	7	9	29
Blauwe knoop	GE	7C	32	10	-69
Gewone dophei		7D	55	37	-33
Kleine veenbes	KW	7D	15	7	-53
Liggend walstro		7E	66	48	-27
Tormentil		7E	71	51	-28
Hondsviooltje	GE	7E	17	12	-29
Kantig hertshooi		7E	14	20	43
Rimpelroos		8D	2	17	1500
Hengel		9E	14	6	-57
Hulst		9E	45	65	44

Ondergedoken moerasscherm (*Apium inundatum*) in het Eexterveld

Bert Blok

Na de spectaculaire vondst van Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*) en Dwergbloem (*Anagallis minima*) in de zomer van 2003 (WFD Nieuwsbrief nr. 40) bleek het Eexterveld nog meer verrassingen in petto te hebben. In de herfst van hetzelfde jaar ontdekte ik in het ondiepe water van de oeverzone van een poel enkele tientallen kleine plantjes die me sterk deden denken aan Ondergedoken moerasscherm (*Apium inundatum*). Omdat de determinatie lastig is bij kleine- en niet bloeiende planten, heb ik materiaal verzameld en opgestuurd naar het Rijksherbarium, met de vraag of mijn vermoeden bevestigd kon worden. Al snel kreeg ik daarop het antwoord dat mijn vermoeden werd gedeeld, maar dat de planten te klein waren voor een zekere determinatie. Daarbij werd me geadviseerd om in het voorjaar van 2004 opnieuw materiaal te verzamelen, bij voorkeur bloeiende of zaadzettende planten.

Weeda vermeldt dat planten zonder bloei en "luchtbladen" sterk lijken op een Waterranonkel (*Ranunculus*) en op ondergedoken exemplaren van sommige van zijn familieleden, onder meer Pijptorkruid. Inderdaad hadden de door mij gevonden planten veel gelijkenis met een

Waterranonkel, wat mijn twijfel over deze vondst deed toenemen. Om niet te hoeven wachten tot het volgende voorjaar besloot ik een vergelijking te maken met een bekende groeiplaats van *Apium inundatum* in het Borkener Paradijs, gelegen aan de Ems vlak over de Duitse grens bij Versen. Aan de oevers van een plas omringd door rivierduinen komt zij daar massaal voor in een milieu dat vergelijkbaar is met de groeiplaats in het Junner koeland langs de Overijsselse Vecht. Ter plekke werd ik niet echt veel wijzer: de planten hadden heel veel weg van wat ik in het Eexterveld had gezien, maar of het nou echt dezelfde soort was? Ter vergelijking heb ik één plantje met wortels en al meegenomen en op een vochtige plek in mijn tuin gezet. Op deze manier zou ik de ontwikkeling goed kunnen volgen en aldus in het volgende voorjaar precies op tijd naar het Eexterveld kunnen gaan. In het voorjaar van 2004 groeide de plant in mijn tuin voorspoedig en al snel verscheen een grote bloeiwijze. Helaas bleek het dus geen Ondergedoken moerasscherm maar een Gewone waterranonkel (*Ranunculus peltatus*) te zijn, die kennelijk op dezelfde standplaats in het Borkener Paradijs voorkomt en die ik voor Ondergedoken moerasscherm had aangezien, hetgeen illustreert hoeveel de soorten op elkaar kunnen lijken!

Een bezoekje aan het Eexterveld bracht eind mei eindelijk zekerheid. Inmiddels zo'n 15 vierkante meter Ondergedoken moerasscherm stond volop in bloei en was onmiskenbaar, mede omdat er inmiddels ook veel anders gevormde bovenwaterbladeren te zien waren. Ook het Rijksherbarium bleek het er nu roerend mee eens. Tijdens de WFD excursie op 12 juni hebben we de plek bezocht en later hebben Annie Vos, Ben Hoentjen en ik de opnamen gemaakt van achtereenvolgens de oever, de slenk en in het water van de poel:

X-coördinaat (x 1 m)	243188	243163	243190
Y-coördinaat (x 1m)	558754	558763	558753
Oppervlakte (m ²)	1 x 1	1 x 1	1 x 1
Bedekking totaal (%)	50	70	60
	oever	slenk	water
Aantal soorten	15	14	7
Apium inundatum	3	1	2b
Eleocharis palustris	2m	2m	3
Hydrocotyle vulgaris	+	1	
Myosotis laxa s. cespitosa	+	+	
Ranunculus flammula	+	+	
Veronica scutellata	+	r	
Juncus bulbosus	r	2a	
Galium palustre	r	+	
Juncus articulatus	r	+	
Lycopus europaeus	r	+	
Myosotis scorpioides	2a		
Agrostis stolonifera	+		
Lotus pedunculatus	+		
Lythrum salicaria	+		
Lythrum portula	r		
Potamogeton polygonifolius		3	+
Phragmites australis		r	+
Carex oederi ssp. Oedocarpa		r	
Typha latifolia		r	
Glyceria fluitans			+
Alisma plantago-aquatica			r
Carex pseudocyperus			r

Volgens Weeda groeit Ondergedoken moerasscherm in ondiep, helder, matig voedselarm en ongeveer neutraal reagerend water dat arm aan fosfaat en ammoniak en meestal min of meer carbonaat-arm is. Met zijn haarfijn vertakte onderwaterbladeren neemt de plant zeer efficiënt kooldioxide uit het water op. Als karakteristieke groeiplaatsen worden sloten, poelen, leemkuilen, heidevennen en duinmeertjes genoemd. Tegenwoordig is Ondergedoken moerasscherm in

Nederland zeldzaam en als KW-6 geklasseerd in de Rode Lijst 2000, waarin zij vermeld is voor 160 km hokken, wat een afname van 49% inhoudt ten opzichte van 1935. Daarbij wordt opgemerkt dat er desondanks wél sprake is van een regionaal toenemende trend.

Ondergedoken moerasscherm (*Apium inundatum*)
Foto: Bert Blok

De oorzaken van de achteruitgang van Ondergedoken moerasscherm zijn voornamelijk de verzuring van heidevennen en de ammoniak- en fosfaatvervuiling van sloten, gecombineerd met het wegvallen van een bufferende mineraalrijke kwel. Volgens Weeda liggen de bestendiger groeiplaatsen vaak op plaatsen waar in voedselarme plassen slootjes met carbonaathoudend water uitkomen, die het verzurende effect van de neerslag teniet doen. Ik vermoed dat dit verschijnsel ook meespeelt in het Eexterveld, want de meeste planten groeien nabij de plaats waar een slenk die de keileem aansnijdt afwatert op de bewuste poel. Ook in deze slenk zelf groeit een aantal planten, maar niet zoveel als aan de oever van de poel.

De Drentse situatie verschilt volgens de atlas van de Drentse flora niet wezenlijk van de landelijke. In Drenthe is de plant een grote zeldzaamheid en na 1970 uitsluitend nog gevonden in enkele sloten die gevoed worden door kwelwater. Ondergedoken moerasscherm wordt in Drenthe als (zeer) ernstig bedreigd beschouwd. Het verschijnen ervan in het Eexterveld onderstreept eens te meer dat het Eexterveld zich ontwikkelt tot de schatkamer van de Drentse flora!

Literatuur

- Meijden, R. van der, B. Odé, C.L.G. Groen, J.-P.M. Witte & D. Bal, 2000: Bedreigde en kwetsbare vaatplanten in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode lijst. Gorteria 26-4: 85-208.
- Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra, 1988: Nederlandse Ecologische flora: wilde planten en hun relaties 2 (p. 270-273). IVN i.s.m. VARA en VEWIN.
- Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD), 1999: Atlas van de Drentse Flora (p. 315). Schuyt & Co, Haarlem.

FLORON-project Bedreigde soorten (BSP): resultaten 2004 en geselecteerde soorten 2005

Ben Hoentjen

In 2003 is het Bedreigde soorten-project (BSP) van FLORON van start gegaan als alternatief voor het stopgezette Landelijk Meetnet Flora-Aandachtsoorten (LMF-A). Het doel van het BSP is in één jaar de verspreiding en populatiegrootte van ongeveer 25 (ernstig) bedreigde soorten in kaart te brengen. Populaties waarvan sinds 2000, bijvoorbeeld in het kader van het LMF-A of via het Rode

lijstproject , meldingen zijn binnen gekomen hoeven niet opnieuw bezocht te worden. De meeste BSP-soorten hebben een beperkte verspreiding, vaak met concentraties in de bekende floristisch rijkere gebieden van Nederland (duinstreek, Zuid-Limburg). Om er toch voor te zorgen dat zoveel mogelijk FLORON-districten aan dit project mee kunnen doen voegt men ook een of twee soorten toe met een wat ruimere verspreiding, maar die wel onder druk staan. Het nalopen van bekende groeiplaatsen van deze soorten kan over twee jaar uitgesmeerd worden. Voor 2003 en 2004 was dat Spaanse ruiter (*Cirsium dissectum*). De resultaten voor Drenthe van het BSP-jaar 2003 zijn te vinden in Nieuwsbrief 40 van maart 2004.

Resultaten 2004

Behalve van Spaanse ruiter waren van de BSP-lijst voor 2004 van vijf soorten ook groeiplaatsen in Drenthe bekend (tabel 1). Op Draadgentiaan na zijn deze soorten ook in 1994 al eens 'doorgelicht' bij de inventarisaties voor Sparen voor Later (Van Zanten & Dekker, 1995). Toen al was duidelijk dat de Atlas voor de Drentse flora voor een aantal soorten een achterhaald beeld geeft. Dat geldt in elk geval voor Kleine wolfsklauw (thans in Drenthe zeker uitgestorven), Blonde zegge (voor zover bekend alleen nog te vinden in de Reitma, op het Eexterveld, in het Broekland bij Langelo en de Maatlanden bij Roden) en voor Lange zonnedaauw (nog één stabiele populatie in het Bargerveen). De achteruitgang van Spaanse ruiter sinds de jaren '70 is in Nieuwsbrief 40 met een kaartje geïllustreerd. Zeker is nu dat deze mooie soort ook bij het Leekstermeer (Jarrens, De Bolmert) verdwenen is.

Verheugend was natuurlijk de terugkeer van Draadgentiaan op het Eexterveld in 2003 (Hospers, 2004). In 2004 groeide deze lilliputter zelfs in twee km-hokken: Ali Klinkhamer vond in 2004 bij de Pilvaren-poel op het Eexterveld (km-hok 242-559) op twee plaatsen 11 resp. 24 exemplaren.

Meegenomen aan de poten van de Schotse hooglanders (...of aan de laarzen van de vele enthousiaste Draadgentiaankijkers)?

Ook over het herstel van de Dennenorchis is reeds eerder bericht (Dekker, e.a., 2002). Op de sinds 2000 gemelde (nieuwe) groeiplaatsen in de Anserdennen en bij het Schillenveen is de soort helaas niet opnieuw waargenomen. Ook in het Tonckensbos heeft de jaarlijkse speurtocht in 2004 niets opgeleverd. Omdat meldingen vanaf 2000 bij het BSP meetellen, is de score voor Dennenorchis anno 2004 mogelijk te geflatteerd.

Geselecteerde soorten voor 2005

In de lijst van 26 landelijk geselecteerde soorten (zie Floron Nieuws) komen vijf soorten voor met (oude) meldingen voor Drenthe (tabel 1). Kranssalomonszegel is vrijwel zeker allang verdwenen (zie Atlas Drentse flora, p. 713) en van Stofzaad zijn ook geen recente meldingen bekend. Dat neemt niet weg dat nog eens kijken op de vroeger bekende plaatsen zeker geen kwaad kan. Van de overige soorten houdt Bert Oving Dennenwolfsklauw al enkele jaren nauwgezet in de gaten. Willem Braam heeft reeds aangegeven naar de Kleine schorseneer op zoek te willen gaan. Moeraswespenorchis en Parnassia gaan hun tweede BSP-jaar in. Een aantal groeiplaatsen van deze soorten moet nog met een bezoek vereerd worden.

Ook op speurtocht naar een BSP-soort?

Hoewel een aantal soorten dus al 'vergeven' is kan men zich voor de andere BSP-soorten nog aanmelden om bekende groeiplaatsen op te zoeken of door op voor deze soorten geschikte locaties de ogen extra goed de kost te geven. Dat kan soms onverwachte verrassingen opleveren, zoals 2003 heeft geleerd. Om ervoor te zorgen dat er geen dubbel werk gedaan wordt en om te voorkomen dat de kwetsbare groeiplaatsen niet onnodig opgezocht worden, verzoek ik iedereen die mee wil helpen, zich bij mij te melden (zie colofon).

Met dank aan Bert Blok, Roelof Blaauw, Hans Dekker, Eeuwe Dijk, Ali Klinkhamer, Maarten Perdeck, Ron Soenveld, Wouter de Vlieger, Annie Vos en Gezienus Vos voor hun medewerking aan BSP 2004.

Tabel 1: Lijst van soorten Bedreigde soortenproject (BSP) 2005

*1 EB = ernstig bedreigd; BE = bedreigd; KW = kwetsbaar; GE = gevoelig (Tamis e.a., 2004)

*2 meldingen in FLORBASE in de periode 1975-2002

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Rode lijst 2000 *1	Neder- Land *2	Drenthe Atlas	Drenthe BSP-2004
<i>Carex hostiana</i>	Blonde zegge	BE	90	8	4(5?)
<i>Cicendia filiformis</i>	Draadgentiaan	BE	36	0	2
<i>Diphasiastrum tristachyum</i>	Kleine wolfsklauw	EB	16	4	0
<i>Drosera longifolia</i>	Lange zonnedaauw	EB	5	7	1

<i>Goodyera repens</i>	Dennenorchis	GE	46	2	5
<i>Cirsium dissectum</i>	Spaanse ruiter	KW	380	24	7(8?)

BSP-2005

<i>Huperzia selago</i>	Dennenwolfsklauw	EB	5	3	
<i>Listera cordata</i>	Kleine keverorchis	GE	25	2	
<i>Monotropa hypopitys</i>	Stofzaad	BE	40	3	
<i>Polygonatum verticillatum</i>	Kranssalomonszegel	BE	1	1	
<i>Scorzonera humilis</i>	Kleine schorseneer	BE	17	3	
<i>Epipactis palustris</i>	Moeraswespenorchis	KW	379	7	
<i>Parnassia palustris</i>	Parnassia	KW	219	9	

Literatuur

- Dekker, H., A. Henckel & M. Perdeck, 2002: Weer nieuwe vondsten van Dennenorchis (*Goodyera repens*) in Drenthe! Werkgroep Florakartering Drenthe, Nieuwsbrief no. 36: 9-10.
- Hospers, M., 2004: Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*) en Dwergbloem (*Anagallis minima*) na ruim 50 jaar terug in Drenthe. Werkgroep Florakartering Drenthe, Nieuwsbrief no. 40: 2-8.
- Tamis, W.L.M., R. van der Meijden, J. Runhaar, R.M. Bekker, W.A. Ozinga, B. Odé & I. Hoste, 2004: Standaardlijst van de Nederlandse flora 2003. *Gorteria* 30(4/5):101-196.
- Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD), 1999: Atlas van de Drentse Flora. Schuyt & Co, Haarlem
- Zanten, I. van & H. Dekker, 1995: Sparen voor later. Onderzoek naar voorkomen, bedreiging en beheer van zeldzame plante- en insektesoorten in Drenthe. Project Actieprogramma genetisch kapitaal Drenthe. Ministerie van LNV, Directie Noord, Assen/LB&P ecologisch advies BV, Assen.

Vegetatieve herkenning van Veenbloembies

Bert Blok

De beschrijving van Veenbloembies in Heukels' flora van Nederland blijkt niet juist te zijn. De afwijking van de werkelijkheid is zo groot dat Veenbloembies in niet-bloeiende toestand over het hoofd zou kunnen worden gezien.

Veenbloembies (*Scheuchzeria palustris*) behoort tot de meest zeldzame en veeleisende plantensoorten van de Nederlandse flora. Zij groeit in slenken in levend hoogveen dat onder invloed van mineraalrijk grondwater staat, voornamelijk aan en in vennen. In Nederland zijn nog twee groeiplaatsen bekend; in een ven op de Veluwe en in een vennencomplex bij de Overijsselse Vecht. In een ver verleden is Veenbloembies veel algemener geweest, getuige de resten van *Scheuchzeria* die soms in centimeters dikke lagen in turf zijn terug te vinden. De laatst bekende groeiplaats van Veenbloembies in Drenthe bevond zich in het Siepelveen bij Zeegse. (km hok 240-565), waar zij tot in de jaren 90 is aangetroffen. In het kader van het FLORON – bedreigde soortenproject heb ik deze plek in 2004 zorgvuldig nagezocht, maar Veenbloembies groeit daar inmiddels met zekerheid niet meer.

Maarten Perdeck maakte mij er bij een bezoek aan een groeiplaats van Veenbloembies in Overijssel op attent dat Veenbloembies (*Scheuchzeria palustris*) niet juist in de Heukels' flora staat beschreven. Duidelijk was daar te zien dat *Scheuchzeria* vanuit een meer dan 5 cm diep liggende en horizontaal groeiende wortelstok soms bloeiende stengels van 10 – 20 cm maar voor meer dan 90% alleen vegetatieve spruiten van 25-40 cm vormt. Deze vegetatieve spruiten, die ook op groeiplaatsen waar de soort niet in bloei komt waarneming mogelijk maken, staan niet in de flora beschreven maar zijn onmiskenbaar vanwege de typische porie aan de bladtop. De beschrijving van het geslacht vermeldt: "bladen langs de stengel verspreid" dit als kennelijke tegenstelling tot *Triglochin* die "bladen in een wortelrozet" heeft. Het lijkt alsof de flora de aan de basis wat samengedrukte wortelrozetten van *Scheuchzeria* niet kent. Ook de opgegeven hoogte van de plant, 10-20 cm slaat alleen op het bloeiende deel.

Veenbloembies (*Scheuchzeria palustris*)
Nunspeet, juni 2000
Foto: Bert Blok

Het bleek niet eenvoudig om deze waarneming bevestigd te zien op het internet of in andere flora's. Juiste en volledige afbeeldingen van deze soort zijn namelijk nauwelijks te vinden. Zelfs als het niet bloeiende deel is afgebeeld, dan is dat meestal te klein.

De onbekendheid met het uiterlijk van niet bloeiende planten leidde ertoe dat op een door mij bezochte LMF-A excursie naar een groeiplaats van *Scheuchzeria* op de Veluwe in 2000 alleen de bloeistengels zijn geteld. Van het zo verkregen aantal werd door alle excursiedeelnemers aangenomen dat dit het totale aantal planten betrof.

Inmiddels zijn de opmerkingen van Maarten Perdeck overgenomen door de auteurs van Heukels' flora van Nederland: In een volgende editie zal e.e.a. worden gecorrigeerd.

Met dank aan Maarten Perdeck!

Nieuws van FLORON

Ben Hoentjen

Floron Nieuws in plaats van voorjaars-Gorteria

Tot vorig jaar ontvingen alle actieve floristen in de FLORON-districten het eerste nummer van de nieuwe jaargang van *Gorteria*, het wetenschappelijke tijdschrift van het Rijksherbarium en de Stichting FLORON. In een speciaal katern waren hierin alle excursies, weekendkampen, kaderkampen en andere FLORON-activiteiten opgenomen. Met ingang van dit jaar komt een einde aan deze traditie en zijn deze aankondigingen te vinden in het voorjaarsnummer van *Floron Nieuws*. Via deze nieuwsbrief gaat FLORON haar vrijwilligers twee keer in het jaar informeren over de actuele ontwikkelingen, resultaten van uitgevoerd onderzoek en allerlei leuke en goede of minder positieve berichten over de wilde flora. Als het goed is ligt *Floron Nieuws* ongeveer gelijktijdig met deze WFD-nieuwsbrief bij alle medewerkers die de afgelopen twee jaar actief waren in de bus.

Omdat de verzendlijst per district wordt verzorgd, moeten actieve WFD-medewerkers buiten Drenthe contact opnemen met hun FLORON-coördinator als ze geen *Floron Nieuws* ontvangen. Door het verschijnen van *Floron Nieuws* zou het dubbel op zijn in de WFD-nieuwsbrief ook uitgebreid aandacht te besteden aan actuele ontwikkelingen rond FLORON. Daarom stip ik hier enkele projecten en ontwikkelingen alleen even aan en verwijs voor nadere details naar *Floron Nieuws*.

BSP

Het Bedreigde soortenproject (BSP) gaat het derde seizoen in. Van de 26 voor 2005 geselecteerde soorten (zie Floron Nieuws) komen (of kwamen) er vijf ook in Drenthe voor. Elders in deze nieuwsbrief wordt hierop uitgebreider ingegaan.

Inhaalslag Drijvende waterweegbree

Binnen het BSP neemt Drijvende waterweegbree (*Luronium natans*) een bijzondere plaats in, omdat de soort is opgenomen in de Europese habitatrichtlijn. Het ministerie van LNV wil daarom zo snel mogelijk een zo compleet mogelijk beeld hebben van haar verspreiding. Omdat het een moeilijk te inventariseren soort is, wordt hiervoor in 2005 extra professionele hulp ingezet. Maar omdat men niet overal kan komen, is elke vondst heel welkom. Geef iedere groeiplaats dus door met een zo nauwkeurig mogelijke vermelding van de locatie (GPS-coördinaten, stip op een kaartje), de grootte of oppervlakte van de populatie en de standplaats.

Proefjaar Floristisch Meetnet

Nu het Totaal-project is afgerond (en hopelijk op niet te lange termijn zal resulteren in een nieuwe Atlas van de Nederlandse flora....) wil FLORON komen tot een landelijk meetnet van vaste km-hokken. Om de belangstelling onder de vrijwilligers te peilen zijn per district ongeveer 25 goed onderzochte km-hokken geselecteerd die bovendien relatief rijk zijn of waren aan Rode lijstsoorten. FLORON hoopt dat het lukt dit jaar zoveel mogelijk van deze hokken opnieuw te inventariseren. Uit het kaartje in het artikel over de voorlopige resultaten van het WFD-meetnet blijkt, dat slechts enkele van deze FLORON-meethokken samen vallen met die van ons meetnet. Bovendien liggen ze vrijwel allemaal in het westelijk deel van Drenthe. Hoewel dit project ons eigen meetnet concurrentie aan doet, kan iedereen die een FLORON-meethok in 2005 wil inventariseren hiervoor bij mij terecht.

Nieuw Rode lijst-formulier

De afgelopen winter is een nieuw Rode lijstformulier ontwikkeld. Hierop kunnen de vindplaatsen en aanvullende gegevens van meerdere Rode lijst soorten binnen een km-hok worden vastgelegd. Het definitieve formulier is nu in productie en medewerkers aan het WFD-meetnet krijgen zo gauw mogelijk enkele exemplaren toegestuurd. Uiteraard kan een ieder een aantal van deze nieuwe formulieren aanvragen.

Al op de bres voor de Jeneverbes?

Ben Hoentjen

In juni 2004 verscheen het rapport Jeneverbes in de verdrinking. In dit Alterra-rapport wordt de noodklok geluid voor de Jeneverbes (*Juniperus communis*), die 'door het vrijwel ontbreken van verjonging de laatste 60 jaar uit ons land dreigt te verdwijnen'. Ook omdat men vond dat de situatie in Drenthe, zoals weergegeven in dit rapport, toch niet helemaal klopte met de werkelijkheid in het veld, hebben Jan van Ginkel, Jan Grotenhuis en Jan Tuttel het jeneverbesGilde in het leven geroepen. Dit illustere gezelschap heeft zich ten doel gesteld de terechte zorg om niet alleen onze jeneverbesstruwelen, maar ook de markante solitaire exemplaren, verdwaald op heideterreinen en hier en daar in houtwallen, in Drenthe onder de aandacht te brengen. Dat velen in Drenthe (en daarbuiten) de Jeneverbes een warm hart toe dragen bleek wel uit de bovenverwachting grote belangstelling voor de informatieavond over de Jeneverbes in Drenthe, gehouden in Spier op 23 november vorig jaar. In een aantal lezingen door o.a. Wim Knol (Alterra) en Piet Kerssies (SBB) kwamen ecologie van de Jeneverbes, de mogelijke oorzaken van de afnemende vitaliteit en hoe de achteruitgang te stoppen aan bod. Jan van Ginkel belichtte vooral de cultuurhistorische betekenis van deze markante soort.

Waggel Jan houdt pleidooi voor Jeneverbes in Drenthe (Orvelte, 26 februari 2005)

Een belangrijk initiatief van het jeneverbesGilde is een inventarisatie van de in Drenthe nog aanwezige groeiplaatsen van Jeneverbessen. De bedoeling is van alle struwelen of terreinen met Jeneverbessen gegevens te verzamelen over de vitaliteit en mate van verjonging. Bij aanwezigheid van jonge exemplaren worden deze opgemeten (hoogte, stamdikte afstand tot dichtstbijzijnde oude struik). Ook informatie over beheer en de samenstelling van de bodemvegetatie wordt vastgelegd.

Tijdens de floristendag in Orvelte heeft Waggel Jan al heel wat WFD-medewerkers weten te strikken om aan deze inventarisatie mee te doen. Zij ontvangen binnenkort kaarten om struwelen en solitaire exemplaren in te tekenen, formulieren om de gevraagde gegevens in te vullen en een korte handleiding. Maar het jeneverbesGilde kan best nog wat hulp gebruiken en nodigt een ieder uit zich ook aan te melden en daarbij het gebied waar men zou willen inventariseren op te geven. Dat kan via orvelte@veldwerknederland.nl of per telefoon bij Meike Bulten op het Veldstudiecentrum in Orvelte (0593- 582550).

Meer informatie over het project 'Op de bres voor de Jeneverbes' is te vinden in een fraaie folder (aan te vragen bij het jeneverbesGilde, Meike Bulten dus) en op www.jeneverbesgilde.nl. Het rapport 'Jeneverbes in de verdrukking' (Knol, W.C. & B.S.J. Nijhof, 2004, Alterra rapport 942) is verkrijgbaar bij Alterra, Wageningen UR en is als pdf-bestand beschikbaar op www.alterra.wur.nl.

Samenstelling WFD bestuur per januari 2005

Ben Hoentjen
voorzitter en FLORON-coördinator

Hester Heinemeijer
secretariaat Anserweg 8, 7975 PB Uffelte

Yzaak de Vries
penningmeester

Betsuurleden:
Eef Arnolds, Bert Blok, Jan van Ginkel, Walter ten Klooster, Koos Roggeveld en Joop Verburg.

.....
BELANGRIJK

BELANGRIJK

BELANGRIJK

WILT U DE WFD NIEUWSBRIEF BLIJVEN ONTVANGEN?

Om de kosten voor de uitgave van deze nieuwsbrief laag te houden, heeft het WFD bestuur besloten om de behoefte opnieuw te peilen. Bovendien wil het bestuur de nieuwsbrief graag per e-mail gaan verzenden. Als u de WFD nieuwsbrief wilt blijven ontvangen, dan vernemen we graag uw reactie. Als u niet reageert, gaan we ervan uit dat u geen prijs meer stelt op het ontvangen van de WFD nieuwsbrief. Graag uw reactie vóór 1 mei 2005!

- Ja, ik wil de WFD nieuwsbrief blijven ontvangen, maar in het vervolg per e-mail. Stuur dan een e-mailbericht aan florondrenthe@zonnet.nl

- Ja, ik wil graag de WFD nieuwsbrief blijven ontvangen per post.
Naam :
Adres:
Postcode:
Plaats :

Stuur dan dit ingevulde antwoordstrookje aan:
Secretariaat WFD
Hester Heinemeijer
Anserweg 8
7975 PB Uffelte

- Nee, ik stel geen prijs meer op het ontvangen van de WFD nieuwsbrief. U hoeft verder niets te doen.